

**VIỆN HÀN LÂM KHOA HỌC XÃ HỘI VIỆT NAM
HỌC VIỆN KHOA HỌC XÃ HỘI**

NGUYỄN VĂN HÙNG

**TIỂU THUYẾT LỊCH SỬ VIỆT NAM SAU NĂM 1986
DƯỚI GÓC NHÌN TỰ SỰ HỌC**

LUẬN ÁN TIẾN SĨ VĂN HỌC

HÀ NỘI, NĂM 2014

**VIỆN HÀN LÂM KHOA HỌC XÃ HỘI VIỆT NAM
HỌC VIỆN KHOA HỌC XÃ HỘI**

NGUYỄN VĂN HÙNG

**TIỂU THUYẾT LỊCH SỬ VIỆT NAM SAU NĂM 1986
DƯỚI GÓC NHÌN TỰ SỰ HỌC**

Chuyên ngành: **LÍ LUẬN VĂN HỌC**

Mã số: 62.22.01.20

LUẬN ÁN TIẾN SĨ VĂN HỌC

NGƯỜI HƯỚNG DẪN KHOA HỌC:

- 1. PGS. TS. NGUYỄN ĐĂNG ĐIỆP**
- 2. TS. TRẦN THỊ SÂM**

HÀ NỘI, NĂM 2014

LỜI CẢM ƠN

Tôi xin trân trọng cảm ơn **PGS.TS Nguyễn Đăng Điệp, TS. Trần Thị Sâm**, người đã tận tình hướng dẫn, đóng góp những ý kiến quý báu giúp tôi hoàn thành luận án.

Xin chân thành cảm ơn lãnh đạo Khoa Xã hội và nhân văn, lãnh đạo Trường Đại học Phú Xuân (Huế), lãnh đạo Viện Văn học, lãnh đạo Khoa Văn học, Học viện Khoa học xã hội, Viện Hàn lâm khoa học xã hội Việt Nam đã quan tâm, tạo mọi điều kiện cho tôi trong suốt quá trình thực hiện luận án.

Xin được gửi lời cảm ơn sâu sắc đến gia đình, quý thầy cô, bạn bè, đồng nghiệp, những người đã luôn động viên, khuyến khích, giúp đỡ tôi trong suốt thời gian thực hiện luận án.

Tác giả

Nguyễn Văn Hùng

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các kết quả nêu trong luận án là trung thực, đảm bảo độ chuẩn xác cao. Các tài liệu tham khảo, trích dẫn có xuất xứ rõ ràng. Tôi xin chịu hoàn toàn trách nhiệm về công trình nghiên cứu của mình.

Huế, tháng ... năm 2014

Tác giả

Nguyễn Văn Hùng

MỤC LỤC

Trang

Trang phụ bìa	
Lời cảm ơn	
Lời cam đoan	
Mục lục	
Danh mục các kí hiệu, các chữ viết tắt được sử dụng trong luận án	
MỞ ĐẦU	1
1. Lí do chọn đề tài	1
2. Cơ sở lí thuyết và phương pháp nghiên cứu.....	5
3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	7
4. Đóng góp của luận án.....	8
5. Cấu trúc của luận án	8
NỘI DUNG	9
Chương 1: TỔNG QUAN TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU	9
1.1. Tình hình nghiên cứu và vận dụng lí thuyết tự sự học.....	9
1.1.1. Khái lược diễn trình và thành tựu nghiên cứu tự sự học trên thế giới.....	9
1.1.2. Quá trình vận dụng lí thuyết tự sự học vào nghiên cứu văn học Việt Nam ...	11
2.2. Những công trình nghiên cứu về thể tài tiểu thuyết lịch sử và tiểu thuyết lịch sử Việt Nam sau năm 1986	15
2.2.1. Những công trình nghiên cứu về đặc trưng thể tài tiểu thuyết lịch sử	15
2.2.2. Những công trình nghiên cứu về tiểu thuyết lịch sử Việt Nam sau năm 1986....	16
2.2.3. Những công trình vận dụng lí thuyết tự sự học nghiên cứu tiểu thuyết lịch sử Việt Nam sau 1986.....	22
Chương 2: NGƯỜI KỂ CHUYỆN VÀ ĐIỂM NHÌN TỰ SỰ TRONG TIỂU THUYẾT LỊCH SỬ VIỆT NAM SAU NĂM 1986	24
2.1. Sự độc đáo của người kể chuyện trong tiểu thuyết lịch sử Việt Nam sau năm 1986.....	24

2.1.1. Một vài giới thuyết về người kể chuyện và các loại hình người kể chuyện trong văn xuôi tự sự.....	24
2.1.2. Đổi mới hình thức kể chuyện từ ngôi thứ ba.....	27
2.1.3. Thử nghiệm hình thức kể chuyện từ ngôi thứ nhất.....	39
2.2. Sự đa dạng hóa điểm nhìn tự sự trong tiểu thuyết lịch sử Việt Nam sau năm 1986.....	49
2.2.1. Một số vấn đề về điểm nhìn và các loại hình điểm nhìn trong văn xuôi tự sự	49
2.2.2. Điểm nhìn phức hợp của hình thức tự sự từ ngôi thứ ba.....	50
2.2.3. Điểm nhìn đơn tuyến và đa tuyến của hình thức tự sự từ ngôi thứ nhất .	59
Chương 3: NGHỆ THUẬT TỔ CHỨC THỜI GIAN VÀ KẾT CẤU TỰ SỰ TRONG TIỂU THUYẾT LỊCH SỬ VIỆT NAM SAU NĂM 1986.....	66
3.1. Nghệ thuật tổ chức thời gian trong tiểu thuyết lịch sử Việt Nam sau năm 1986.....	66
3.1.1. Vấn đề thời gian nhìn từ lí thuyết tự sự học và trong thể tài tiểu thuyết lịch sử.....	66
3.1.2. Phá vỡ trật tự thời gian tuyến tính bằng hình thức đảo thuật và dự thuật.....	70
3.1.3. Tạo dựng nhịp độ thời gian bằng hình thức đoạn ngưng.....	83
3.2. Nghệ thuật tổ chức kết cấu trong tiểu thuyết lịch sử Việt Nam sau năm 1986.....	91
3.2.1. Kết cấu “khung”.....	92
3.2.2. Kết cấu lắp ghép, đồng hiện, đa tầng bậc.....	96
3.2.3. Sự dung hợp thể loại và loại hình nghệ thuật.....	100
Chương 4: DIỄN NGÔN TỰ SỰ TRONG TIỂU THUYẾT LỊCH SỬ VIỆT NAM SAU NĂM 1986.....	107
4.1. Quan niệm về diễn ngôn và diễn ngôn trong lịch sử.....	107
4.1.1. Quan niệm mới về lịch sử và diễn ngôn trong lịch sử.....	107
4.1.2. Diễn ngôn và một số hướng tiếp cận diễn ngôn cơ bản.....	109
4.2. Diễn ngôn người kể chuyện trong tiểu thuyết lịch sử Việt Nam sau năm 1986.....	113
4.2.1. Thành phần thuật chuyện.....	114
4.2.2. Thành phần miêu tả.....	119
4.2.3. Thành phần bình luận, đánh giá.....	125

4.3. Diễn ngôn nhân vật trong tiểu thuyết lịch sử Việt Nam sau năm 1986	129
4.3.1. Ngôn ngữ đối thoại	129
4.3.2. Ngôn ngữ độc thoại nội tâm	134
4.4. Cách thức tổ chức diễn ngôn tự sự trong tiểu thuyết lịch sử Việt Nam sau năm 1986	139
4.4.1. Đan cài đối thoại của nhân vật trong lời người kể chuyện	139
4.4.2. Gia tăng lời gián tiếp tự do	144
KẾT LUẬN	149
DANH MỤC CÁC CÔNG TRÌNH KHOA HỌC CỦA TÁC GIẢ CÓ LIÊN QUAN ĐẾN LUẬN ÁN	
TÀI LIỆU THAM KHẢO	
DANH MỤC TIỂU THUYẾT LỊCH SỬ VIỆT NAM SAU NĂM 1986 ĐƯỢC KHẢO SÁT TRONG ĐỀ TÀI	
PHỤ LỤC	

**DANH MỤC CÁC KÍ HIỆU, CÁC CHỮ VIẾT TẮT
ĐƯỢC SỬ DỤNG TRONG LUẬN ÁN**

NKC : Người kể chuyện
TSH : Tự sự học
TTLS: Tiểu thuyết lịch sử

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

1.1. Tự sự học - một khuynh hướng nghiên cứu giàu tiềm năng

So với nhiều lí thuyết văn học khác, tự sự học (Narratologie) là một ngành nghiên cứu còn khá non trẻ. Mặc dù khái niệm tự sự đã tồn tại rất lâu trong đời sống tinh thần nhân loại, song tự sự học xuất hiện như một phân môn nghiên cứu khoa học thì chính thức hình thành ở Pháp vào những năm 60 - 70 của thế kỉ XX. Lần đầu tiên khái niệm *Narratologie* được nhắc đến trong công trình *Grammaire du Décaméron (Ngữ pháp Truyện mười ngày)* của Tzvetan Todorov vào năm 1969. Một trong những đóng góp lớn của Todorov qua công trình này là ông đã đề xướng thuật ngữ *Narratologie*, một khoa học nghiên cứu tự sự, khoa học của truyện kể, là lí thuyết môn học cho đến lúc bấy giờ chưa hề có, một lí thuyết đúng nghĩa chứ không phải chỉ thuần túy kinh nghiệm.

Sau khi được định hình ở Pháp, tự sự học đã nhanh chóng vượt qua biên giới, trở thành một trong những lĩnh vực học thuật được phổ biến quan tâm trên toàn thế giới. Khi chủ nghĩa giải cấu trúc ra đời, một số người vội vàng dự báo, tự sự học với tư cách là một phân nhánh của chủ nghĩa cấu trúc sớm muộn cũng có hồi kết. Thế nhưng, đến những năm 80 - 90 của thế kỉ XX, tự sự học vẫn giữ được niềm hứng thú, còn nguyên (thậm chí là gia tăng) sức hấp dẫn, và theo nhận định của một số học giả Mỹ, nó còn được “Phục hưng” và trung tâm nghiên cứu của nó đã vượt qua biên giới từ Pháp chuyển sang Mỹ. Hàng loạt các nhà nghiên cứu đã thành danh với nhiều công trình có giá trị, mở ra khuynh hướng mới giàu tiềm năng không chỉ đối với văn học nghệ thuật mà còn cho nhiều ngành khoa học xã hội khác. Nhiều trường phái, khuynh hướng nghiên cứu đa dạng bắt đầu xuất hiện.

Từ khi được giới thiệu vào Việt Nam, tự sự học đã được hưởng ứng rộng rãi của giới nghiên cứu, đặc biệt ở các trường đại học và viện nghiên cứu. Nhờ vai trò quan trọng trong việc giải mã văn chương dưới một hệ hình mới, tự sự học trở thành ngành nghiên cứu hứa hẹn những thành tựu lớn lao trong việc khám phá tầng sâu cấu trúc văn bản truyện kể. Nhiều công trình đã dành sự quan tâm đặc biệt đến lí thuyết tự sự học bằng việc dịch, giới thiệu những gương mặt ưu tú cùng hệ thống lí thuyết của các trường phái tự sự học Pháp, Nga, Anh, Mỹ, Đức, Trung Quốc... Đặc

biệt xuất hiện ngày càng nhiều công trình ứng dụng lí thuyết vào thực tiễn văn học Việt Nam và thế giới. Nhiều hiện tượng, vấn đề văn học được soi chiếu bằng hệ hình lí thuyết mới như được “hồi sinh”, “phát hiện” và “phát hiện lại” trong hình hài tươi mới.

Mặc dù đã đạt được những thành tựu nhất định, nhưng đặt bên cạnh “gia sản” tự sự học khổng lồ của thế giới, việc nghiên cứu của chúng ta quá hạn hẹp, ít ỏi và có một “độ chênh” khá lớn. Còn quá ít công trình đi sâu vào lí thuyết, ít có công trình dịch thuật hoặc trình bày có hệ thống và cặn kẽ các tư tưởng tự sự học nước ngoài để giới nghiên cứu và những người quan tâm có thể tham khảo. Bên cạnh sự đa dạng, sinh động người ta đã bắt đầu nhận ra sự đa tạp, nghèo nàn của bức tranh tự sự học ở Việt Nam. Sau một thời gian bị cuốn theo “con địa chấn tự sự học”, một số nhà nghiên cứu đã kịp dừng lại, nghiêm túc nhìn nhận, phân tích nhằm mở ra lối đi vừa kế thừa những thành tựu thế giới vừa sáng tạo phù hợp với thực tiễn, nhu cầu đổi mới, phát triển văn học nước nhà.

Vận dụng lí thuyết tự sự để tìm hiểu các hiện tượng văn học Việt Nam, do đó đòi hỏi phải có sự lựa chọn thích đáng, đi sâu vào các vấn đề cốt lõi nhất của một ngành nghiên cứu đặc thù. Quan trọng hơn là nắm được quy luật vận động, phát triển nội tại cũng như nhu cầu, thực tiễn của văn học nước nhà để tránh trường hợp “đẽo chân vừa giày”. Có như vậy mới có thể phát huy tiềm năng của lí thuyết đồng thời góp phần kiến tạo nên “lối/kiểu tự sự học Việt Nam”. Nghĩa là vừa hội nhập xu thế phát triển trên thế giới vừa trở về cội nguồn truyền thống, sử dụng kinh nghiệm Việt Nam, dung hợp tri thức quốc tế, tạo ra một lí luận mang dấu ấn dân tộc.

Xuất phát từ nhận thức này, luận án tập trung vận dụng những phương diện căn bản và quan trọng của nghệ thuật tự sự như người kể chuyện, điểm nhìn tự sự, thời gian tự sự, kết cấu tự sự, diễn ngôn tự sự và các chiến lược tự sự... vào khám phá đổi mới tư duy thể loại, phương thức tự sự của một trong những thể tài văn học nổi bật nhất sau Đổi mới - tiểu thuyết lịch sử. Dưới giác độ lí thuyết tự sự học, những đặc trưng của thể loại lần lượt được soi chiếu, qua đó nhiều vấn đề lí luận được giải mã một cách khoa học, thuyết phục, đem lại nhiều phát hiện thú vị cho người nghiên cứu cũng như những ai quan tâm đến văn học viết về đề tài lịch sử Việt Nam.

1.2. Tiểu thuyết lịch sử Việt Nam sau năm 1986 - đổi mới và thành tựu

Tiểu thuyết lịch sử đã xuất hiện từ lâu trong văn học Việt Nam. Cùng những thăng trầm, biến động của dân tộc, thể tài này đã dần khẳng định được sứ mệnh cao